

تصویر ۲: اقداماتی مناسب و کارآمد با رویکرد اکولوژیکی در چنین محیط‌هایی می‌تواند توقعات انسان از تجربیات زیبایی‌شناسی یک منظر را تغییر دهد. تالاب پارک ملی گلدزبورو، ایالات متحده آمریکا. مأخذ: www.wikimedia.org

ترجمه و تلخیص: پدیده عادلوند، کارشناس ارشد پژوهش هنر رضا قشقایی، کارشناس ارشد معماری منظر

Translated by: Padideh Adelvand, M.A. in advanced studies of art padideh.adelvand@gmail.com Reza Ghashghaei, M.A. in landscape architecture reza_ghashghaei@yahoo.com

چکیده: این مقاله گردآوری مباحثه‌ای از رابطه زیبایی‌شناسی و اکولوژی است که ارائه مدلی تأثیرگذار از زیبایی‌شناسی اکولوژیکی بر برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت منظر، از اهداف اصلی آن به شمار می‌رود. در همین راستا، ادراکات رایج و سوالات بی‌پاسخ درباره رابطه یادشده تشریح می‌شود که خود مشتمل است بر اهمیت زیبایی‌شناسی در چگونگی ادراک و تأثیرگذاری آن بر تغییرات منظر و راه‌هایی که زیبایی‌شناسی و اکولوژی به گونه‌ای مکمل و یا متناقض بر منظر دلالت دارد. برای کمک به درک بهتر این موضوع، مدلی مفهومی از رابطه زیبایی‌شناسی و اکولوژی مطرح می‌شود:

۱- اگرچه گستره مقیاس پدیده‌های محیطی و انسانی بسیار متنوع است، اما انسان با آن پدیده‌ها در مقیاسی ویژه ارتباط دارد؛ به عبارتی، تجربه انسان از منظر محیط اطراف، قلمرو ادراکی او به شمار می‌رود.

۲- مواجهه با این قلمرو، منجر به تجربیات زیبایی‌شناسی می‌شود که خود می‌تواند به تغییرات مؤثر بر انسان، منظر و به دنبال آن، اکوسیستم‌ها منتهی شود.

۳- بسترها با تأثیرگذاری بر چگونگی تجربه زیبایی‌شناسی از منظر، شامل تأثیرات انواع مختلف منظر (بکر، کشاورزی، فرهنگی و منظر شهری) و تأثیرات دغدغه‌ها یا فعالیت‌های فردی - اجتماعی مربوط به آن موقعیت است. بعضی بسترها منجر به تجربه‌های زیبایی‌شناسی یا زیبایی منظر می‌شود، درحالی‌که دیگر زمینه‌ها، تجارب زیبایی‌شناسی مختلفی از جمله توجه به ادراکات، تعلقات و هویت را در پی دارد.

این نوشتار در پایان به چگونگی مداخله در مدیریت، طراحی و برنامه‌ریزی منظر یا ارتقای دانش می‌پردازد که می‌تواند در ایجاد ارتباطی مطلوب بین زیبایی‌شناسی و اکولوژی مؤثر واقع شود؛ همچنین ویژگی‌های بحث‌برانگیز این نوع از زیبایی‌شناسی اکولوژیکی بازبینی می‌شود. به علاوه باید توجه داشت؛ اگرچه چنین مداخلاتی می‌تواند شیوه‌ها و الگوهای منظر را پایدار نگه دارد، اما ماهیت ضابطه‌مندی دارد و مفاهیم اخلاقی‌شان نیز بایست مدنظر قرار گیرد.

واژگان کلیدی: درک منظر، زیبایی منظره، زیبایی‌شناسی اکولوژیکی، تغییرات منظر، زمینه (بستر).

منظر اشتراکی نسبت زیبایی شناسی با اکولوژی

The shared landscape: what does aesthetics have to do with ecology?¹

Abstract: This collaborative essay grows out of a debate about the relationship between aesthetics and ecology and the possibility of an “ecological aesthetic” that affects landscape planning, design, and management. We describe our common understandings and unresolved questions about this relationship, including the importance of aesthetics in understanding and affecting landscape change and the ways in which aesthetics and ecology may have either complementary or contradictory implications for a landscape. To help understand these issues, we first outline a conceptual model of the aesthetics– ecology relationship.

We posit that: 1. While human and environmental phenomena occur at widely varying scales, humans engage with environmental phenomena at a particular scale: that of human experience of our landscape surroundings. That is the human “perceptible realm.”

2. Interactions within this realm give rise to aesthetic experiences, which can lead to changes affecting humans and the landscape, and thus ecosystems.

3. Context affects aesthetic experience of landscapes. Context includes both effects of different landscape types (wild, agricultural, cultural, and metropolitan landscapes) and effects of different personal–social situational activities or concerns. We argue that some contexts elicit aesthetic experiences that have traditionally been called “scenic beauty,” while other contexts elicit different aesthetic experiences, such as perceived care, attachment, and identity. Last, we discuss how interventions through landscape planning, design, and management; or through enhanced knowledge might establish desirable relationships between aesthetics and ecology, and we examine the controversial characteristics of such ecological aesthetics. While these interventions may help sustain beneficial landscape patterns and practices, they are inherently normative, and we consider their ethical implications.

Hypothesis: In Perception of ecology, ecological aesthetic is basically an original aesthetic that should be taken into consideration and supported extensively.

Keywords: Landscape perception, Scenic beauty, Ecological aesthetic, Landscape change, Context.

تصویر ۳: اغلب تجربیات
زیبایی‌شناسی انسان‌ها با
مناظر بکر در ارتباط است
و به دلیل مداخله حداقلی
در آنها، منظر به حساب
می‌آید که کیفیت اکولوژیکی
بالا بر غنای تجربه
زیبایی‌شناسی می‌افزاید.
دشت شقایق، ایران. عکس:
جوادیان، ۱۳۸۶.

مقدمه؛ تجربه انسانی و مناظره زیبایی‌شناسی و اکولوژی

اگرچه علم و هنر از راه‌های ضروری برای شناخت جهان به شمار می‌روند، اما بیشترین واکنش ما به محیط از طریق تجربه شخصی از منظر تعیین می‌شود. گستره پدیده‌های محیطی، از ذرات میکروسکوپی تا مقیاس‌های جهانی و بازه زمانی میلی‌ثانیه تا هزاران سال تغییر می‌کند؛ همچنین مقیاس فرایندهای اکولوژی منظر، می‌تواند به کوچکی خانه یک عنکبوت یا به بزرگی یک قاره باشد. لذا باید در نظر داشت که تجارب زیبایی‌شناسی می‌تواند افراد را به سمت تغییر منظر مرتبط یا غیر مرتبط با عملکرد اکولوژیکی آنها هدایت کند.

فرضیه

در ادراک محیط زیست، زیبایی‌شناسی اکولوژیکی، اساساً یک زیبایی‌شناسی اصیل است که می‌بایست مورد توجه و حمایت قرار گیرد.

تعامل زیبایی‌شناسی و اکولوژی در ادراک منظر

با توجه به رابطه نزدیک و پیچیده زیبایی‌شناسی و اکولوژی، شناخت ماهیت این رابطه، نقش مهمی در ادراک اکولوژی منظر دارد. دلایل زیر مشخص می‌سازد؛ چرا ملاحظات زیبایی‌شناسی به پیش‌بینی تغییرات منظر و دلالت‌های محیطی آن کمک می‌کند:

- اول؛ زیبایی‌شناسی منظر پیوندی ناگسستنی بین انسان و فرایندهای اکولوژیکی فراهم می‌سازد. یک مسئله مهم در تحقیقات انسانی محیطی و عملیات مدیریتی، گستره واکنش‌های رفتاری است که می‌بایست از طریق مداخله در دانش یا طراحی اصلاح شود.

- دوم؛ تجارب زیبایی‌شناسانه می‌تواند به تغییرات منظر منجر شود. تمایل به دیدن، زندگی، مشاهده مکان‌های زیبا و همچنین تمایل به زیباسازی مکان‌هایی که اساساً زشت تلقی می‌کنیم، بر تغییر منظر اثر می‌گذارد و در مقابل، این تمایلات در مدیریت و سیاست‌گذاری منظر نیز منعکس می‌شود.

- سوم؛ توجه به کیفیت اکولوژیکی می‌تواند متأثر از درک ارزش زیبایی‌شناختی منظر باشد. مدلول زیبایی‌شناسی انسانی و اکولوژیکی بر یکدیگر منطبق نیست؛ زیرا ممکن است چیزی به نظر زیبا برسد در حالی که به لحاظ اکولوژیک ناسالم باشد. با اینکه انسان به رغم دارا بودن تمایلاتی منتج از فرایندهای تکاملی و انتظارات فرهنگی، به طور مستقیم، کیفیت اکولوژیکی را نمی‌تواند حس کند؛ اما تصور می‌شود که کیفیت اکولوژیکی مطلوب با کیفیت زیبایی‌شناسی مرتبط باشد. در زیبایی‌شناسی اکولوژیک، انسان برای لذت بردن از منظر، عملکردهای اکولوژیک سودمند را در راستای ارتقای تجارب زیبایی‌شناسی و برقراری اکوسیستم‌های سالم‌تر ایجاد می‌کند و غیرمستقیم، سطح رفاه و سلامت خود را افزایش می‌دهد.

اگرچه در اکثر مدل‌های رفتاری - محیطی، محیط‌ها به عنوان مجموعه‌هایی مجزا اما در تعامل یا یکدیگر به تصویر کشیده می‌شود، اما مزیت مدل ارائه‌شده در این مقاله، توجه به مقیاس الگوهای منظرین است که انسان‌ها به عنوان محیط اطرافشان دریافت می‌کنند. تجربه زیباشناختی در قلمرو ادراک و شناخت رخ می‌دهد و این قلمرو دریافتی، فعال‌ترین تماس هدفمند بین پدیده‌های انسانی و محیطی را فراهم می‌آورد که خود به برخورد مستقیم نظام‌های انسانی با اکوسیستم‌ها منتهی می‌شود (تصویر ۱).

حقیقت زیبایی در منظر اکولوژیک به دو عامل تجربه زیبایی‌شناسی انسان و عملکردهای اکولوژیک در ایجاد اکوسیستمی سالم‌تر وابسته است که در این رویکرد، عامل دوم از اولویت و اهمیتی ویژه برخوردار می‌باشد.

The truth about beauty firstly depends on the human experience of aesthetics and secondly and more significantly on ecological functions in making a healthier ecosystem.

الگوهای منظر، فرایندهای اکولوژیکی و تجربه زیبایی‌شناسی

الگوهای منظر، نمونه‌های قابل مشاهده‌ای از پدیده‌های مرتبط، وابسته و زیست‌محیطی هستند که به موجب آن ترکیب‌های فضایی و شکل زمین، آب و مصنوعات انسانی به طور واحد و ترکیبی برخی اطلاعات اکولوژیکی را در یک مقیاس فراهم آورده و به سادگی قابل مشاهده می‌کند. ورای این قلمرو، دامنه‌ای وسیع‌تر از پدیده‌های زیست‌محیطی وجود دارد که از مقیاس‌های میکروسکوپی تا جهانی عمل می‌کند. این مدل توضیح می‌دهد که چگونه عملکردهای انسانی که متکی بر درک و مشاهده منظر است می‌تواند عملکردهای اکولوژیکی را در مقیاس‌هایی که نمی‌تواند سریعاً دریافت شود، تحت تأثیر قرار دهد. پدیده‌های اکولوژیکی خارج از حوزه قابل درک برنامه‌ریزی و مدیریت، پیوندهای عملکردی بین پدیده‌ای را سودمند کرده و به مناظر، زیبایی مطلوب می‌بخشد که برای پایداری فرهنگی و عملکردهای ضروری اکوسیستم عواملی کلیدی به شمار می‌آیند.

اگرچه واکنش زیبایی‌شناسی انسان به مناظر؛ نظیر نگاه کردن به منظره دریاچه از پشت شیشه اتومبیل در حال حرکت اغلب منفعل به نظر می‌رسد، اما مشاهده در این سطح می‌تواند مانند انتخاب مسیری برای تجربه لذت زیبایی‌شناسی یک مؤلفه فعال به شمار آید. چنین تمایلاتی به انتخاب‌های رفتاری نظیر: "اینجا بایستیم و پیک‌نیک داشته باشیم!" و اقداماتی کوچک و کوتاه‌مدت نظیر "آن ذغال‌های داغ را به دریاچه بیانداز زیرا نمی‌خواهیم مسبب آتش‌سوزی باشیم!" یا بزرگ و بلندمدت مثل "چرا ما زمینی نمی‌خریم و یک کلبه در اینجا برای تعطیلاتمان نمی‌سازیم؟" منجر می‌شود. ماهیت و طبیعت انفعالی این مدل پیشنهاد می‌کند که نه تنها می‌توان تجارب زیبایی‌شناسی را به تغییراتی در منظر مبدل ساخت، بلکه تغییرات مناظر می‌تواند بر تجارب زیبایی‌شناسی نیز تأثیر بگذارد. با تغییر الگوهای منظر، تجارب زیبایی‌شناسی مردم از مکان نیز به همان میزان تغییر می‌یابد (آن بنا کجا ساخته شود؟ یا اعتراض به ساخت یک بنا در محلی خاص)؛ (تصویر ۲). در واقع مؤلفه‌های عملی این مدل مفهومی، از طریق شناخت، مسیر فرایندهای اکولوژیکی و کنشی - شناختی انسان یک چرخه بازگشتی را توضیح می‌دهد.

تأثیرات منظر و زمینه‌های مکانی

مدل، چگونگی انتقال تغییرات و کنش‌ها را به مردم و منظر بیان می‌کند. انواع مختلف منظر، خصوصیات ادراکی ویژه‌ای دارد و آنچه را که به انتظارات و ادراکات

انسانی مرتبط است، فرا می‌خواند. به منظور درک عمیق منظر، زمینه باید مشخص باشد تا رابطه‌اش با اکولوژی - زیبایی‌شناسی و تأثیرش بر تغییرات منظر روشن شود. انواع مختلف زمینه منظر علاوه بر اینکه می‌تواند از الگوهای مختلف استنباط شود، بر چگونگی تأثیرگذاری عوامل فردی و فرهنگی اجتماعی بر ناظر و مخاطب و ساخت موقعیتی تأثیرگذار بر تجربه منظرین افراد، دلالت دارد.

تغییر ویژگی‌های زمینه‌ای منظر نظیر مالکیت اراضی، کاربری زمین، تاریخ فرهنگی و گستره فضایی، منجر به خلق انواع منظر قابل درک می‌شود. همچنین انتظارات فردی متفاوت، معیارهای فرهنگی و نیز انواع مختلف تجربه‌ها، سیمای مختلفی از منظر می‌سازد.

تأثیرات زمینه‌ای از آن جهت اهمیت دارد که می‌تواند انواع مختلف از تجربیاتی را ایجاد کند که مسایل نظری و عملی متفاوت را با توجه به رابطه اکولوژیکی زیبایی‌شناختی ارتقاء دهد. بررسی روشن این تفاوت‌ها به ما کمک می‌کند که بینیم چگونه مدل ادراکی پیشنهادی می‌تواند به انواع گسترده متفاوتی از منظر تعمیم داده شود.

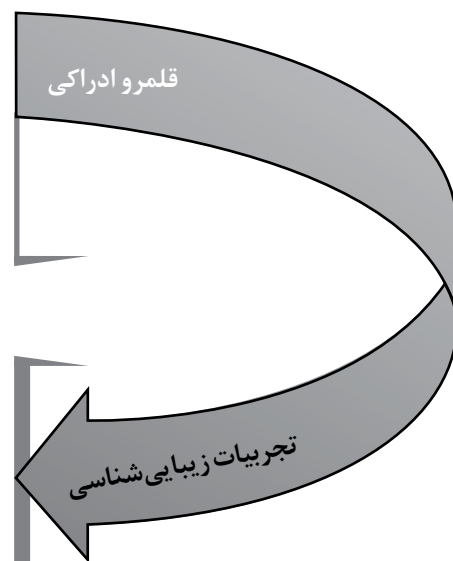
مناظر مختلف و زمینه‌های مکانی می‌تواند اقدامات و تجربیات منظرین افراد را بهبود بخشد؛ مشخص نیست آیا لذتی که از شناخت ارزش اکولوژیکی، اخلاقی، فرهنگی، اجتماعی یک منظر کسب می‌شود به عنوان تجربه زیبایی‌شناختی به حساب می‌آید یا خیر. این مسئله بر اقداماتی که می‌تواند مناسب‌ترین یا کارآمدترین مورد در چنین محیط‌هایی باشد، تأثیرگذار است. لذا استراتژی‌های مختلف برای ایجاد منظر سودمند، به لحاظ اکولوژیکی، می‌تواند برای انواع منظر مناسب باشد.

- منظر اراضی بکر

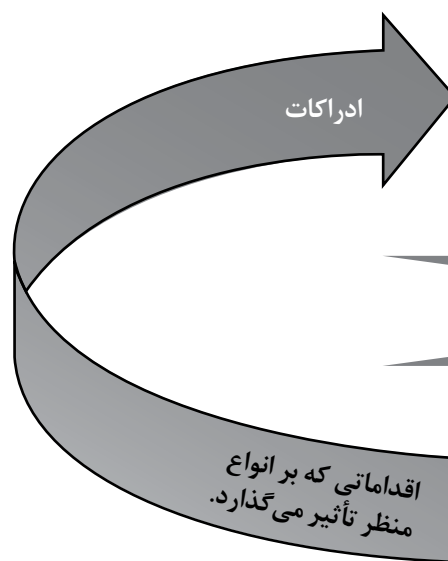
تجربه زیبایی‌شناسی، اغلب با مناظر بکر پیوند خورده است. در نتیجه، الگوهای منظر که به عنوان طبیعت مشاهده و غالباً به عنوان منظر زیبا نیز ادراک می‌شود، می‌تواند از کیفیت اکولوژیکی بالایی برخوردار باشد. در اکثر زمینه‌های اراضی بکر، این همگرایی می‌تواند به عنوان یک پیشامد خوشایند پذیرفته شود. به عبارت دیگر، الگوهایی که از اکوسیستم‌های سالم و فرایندهای اکولوژیکی حاصل می‌شود، الگوهایی منظرین هستند که در پی القانات ارتقادهنده و حفاظتی، تجربه‌های مثبت را خلق می‌کنند (تصویر ۳).

- منظر شهری

منظر شهری با گستره‌ای از انواع فضاهای شهری، تنوعی از انواع تجربیات زیبایی‌شناسی است. مشخصه فرهنگی آنها با وجود تنوع گروه‌ها و تمایلات قومی و نژادی و به همان

«پدیده انسانی»

«پدیده محیطی»

تصویر ۱: مدل مفهومی از تعاملات محیط - انسان در منظر، مأخذ: (Gobster, Joan and Terry, 2007)

پی‌نوشت

۱. این مقاله ترجمه و خلاصه‌ای است از :

1- This article is translated and summarized from:

• Gobster, Paul H., Joan I. Nassauer, Terry C. Daniel, and Gary Fry 2007, The shared landscape: What does aesthetics have to do with ecology? Landscape Ecology 22 (7): 959–972.

Selected references for further reading

- Daniel TC. (2001a). Whither scenic beauty? Visual landscape quality assessment in the 21st century. *Landscape Urban Planning* 54:267–281.
- Daniel TC. (2001b). Aesthetic preferences and ecological sustainability. In: Sheppard SRJ, Harshaw HW (eds) *Forests and landscapes: linking ecology, sustainability and aesthetics*. CABI Publishing, Oxon, pp 15–30.
- Fry G, Sarlov-Herlin I. (1997). The ecological and amenity functions of woodland edges in the agricultural landscape; a basis for design and management. *Landscape Urban Planning* 37:45–55.
- Gobster PH. (1995). Aldo Leopold's ecological esthetic: integrating esthetic and biodiversity values. *J For* 93:6–10.
- Gobster PH. (1999). An ecological aesthetic for forest landscape management. *Landscape J* 18:54–64.
- Gobster PH. (2001a). Foreword. In: Sheppard SRJ, Harshaw HW (eds) *Forests and landscapes: linking ecology, sustainability and aesthetics*. CABI Publishing, Oxon, pp 21–28.
- Gobster PH. (2001b). Visions of nature: conflict and compatibility in urban park restoration. *Landscape Urban Planning*. 56:35–51.
- Gobster PH, Nassauer JI, Daniel TC (2005) Landscape aesthetics: what's ecology got to do with it? In: Lange E, Miller D (eds) *Proceedings of our shared landscape: integrating ecological, socio-economic and aesthetic aspects in landscape planning and management*. Ascona, Switzerland, May 2–May 6, 2005. Swiss Federal Institute of Technology, Zurich, pp 42–44.
- Hill, D., Daniel, TC. (in press). Foundations for an ecological aesthetic: can information alter landscape preferences? *Soc Nat Res*.
- Nassauer JI. (1992). The appearance of ecological systems as a matter of policy. *Landscape Ecology* 6:239–250.
- Nassauer JI. (1993). Ecological function and the perception of suburban residential landscapes. In: Gobster PH (ed) *Managing urban and high use recreation settings*, Gen Tech Rep NC-163, USDA Forest Service North Central For Exp Stn, St. Paul, pp 55–60.
- Nassauer JI. (1995a). Messy ecosystems, orderly frames. *Landscape J* 14:161–170.
- Nassauer JI. (1995b). Culture and changing landscape structure. *Landscape Ecology* 10:229–237.
- Nassauer JI. (1997). Cultural sustainability: aligning aesthetics and ecology. In: Nassauer JI (ed) *Placing nature: culture and landscape ecology*. Island Press, Washington, DC, pp 65–83.
- Ode A ° K, Fry G. (2002). Visual aspects in urban woodland management. *Urban For Urban Greening* 1:15–24.
- Palang H, Fry G (eds). (2003). *Landscape interfaces: cultural heritage in changing landscapes*. Landscape Series, vol 1. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht
- Parsons R, Daniel TC. (2002). Good looking: in defense of scenic landscape aesthetics. *Landscape Urban Planning* 60:43–56.
- Tveit M, Ode A °, Fry G. (2006). Key concepts in a framework for analysing visual landscape character. *Landscape Res* 31:229–255.

مأخذ تصاویر

• جوادیان، امیرعلی (۱۳۸۶) آرشیو امیرعلی جوادیان.

www.wikimedia.org

نسبت ترجیحات طبقه‌ای، گوناگونی انواع تجربیات زیباشناسی را موجب می‌شود. همچنین در نواحی شهری، همگرایی بین انواع منظر می‌تواند غیرمنتظره باشد و ممکن است مردم را با تغییرات زمینه‌ای سریع مواجه سازد. در حقیقت معماران منظر، مناطق همساز با اصول طبیعی را برای تأمین تجربیات زیبایی‌شناسی منظر، با الگوبرداری از طبیعت، شبیه‌سازی می‌کند.

مداخلات از طریق ارتقای دانش عمومی

یک راه ثانویه برای هم‌راستا کردن اهداف اکولوژیک و زیبایی‌شناسی، ارتقای دانش افراد است. در مقایسه با مداخلات طراحی که بر الگوهای منظر تأثیر می‌گذارد، مداخلات در حوزه دانش، بر مؤلفه‌های انسانی متمرکز است و تلاش می‌کند فرایندهای ادراکی مؤثر یا شناختی را که منجر به تجربه زیبایی‌شناسی منظر می‌شود، تغییر دهد. این مداخلات بر آموزش افراد در مورد تأثیرات منفی برخی شرایط یا فعالیت‌های محیطی متمرکز است که افراد کمتر با آن درگیر هستند. در نگارش این مقاله، برخی از نویسندگان معتقدند که در زمینه‌های عملی و اخلاقی، دستیابی به تناقضات اکولوژیکی و زیبایی‌شناسی، با مشخص کردن اهداف، متناسب‌تر است و برخی دیگر عقیده دارند که اگر دانش درک منظر، حفظ رابطه آن برای مدیریت، برنامه‌ریزی و طراحی راهبردی منظر است، می‌بایست مسیرهای درست تغییر را نشان داد. با فعالیت‌های مشارکتی که به روشنی در این مدل بر تغییر منظر تأثیر می‌گذارد، نشان داده می‌شود که چگونه جامعه می‌تواند پیامدهای سودمندی را برای رسیدن به موفقیت انتخاب کند؛ توجه به درک و فهم قابل ملاحظه اخلاقیات و کارایی استفاده از اطلاعات کاربردی برای تغییر مشاهدات محیطی و رفتار اهمیت این مدل را دوچندان می‌کند.

نتیجه‌گیری

از آنجایی که انسان بر فرایندهای اکولوژیکی تأثیر می‌گذارد، استراتژی‌هایی برای تصمیم‌گیری نیاز است تا ارزش‌های انسانی و اهداف اکولوژیکی را بهتر تنظیم نماید. در این رابطه، الگوهای منظر که واکنش‌های زیبایی‌شناسی را در بردارند یک نقطه شروع مهم برای قاعده‌مند کردن تأثیر بر تغییر منظر است و این در حالی است که الزاماً تمام لذت زیبایی‌شناسی منظر پاسخی نسبت به الگوهای منظر سودمند از لحاظ اکولوژیکی نیست. برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت منظر که به زیبایی‌شناسی الگوهای آینده منظر اشاره دارد، می‌تواند راه‌های قدرتمندی برای حفاظت و ارتقای اهداف اکولوژیکی باشد ■